"بالالاردك ئبارنىك تاماشا ەكولوگیالق ورتادا تۆرمس كەشرۆنە مۆمكندىك جاساۆ كەرەك"

(باسی 1 ـ بەتتە)

ماسەلەلەر مەن كۆدىك ـ كۆماندارعا بەتپە ـ بەت كەلگەن شي جینیپك دۆنیە جۆ-زنە تولق سەنممەن مىنانی ایتتی ـــــ

"ئبز لاستانۆدی جونگە سالۆدی بار كۆشپەن جۆرگزۆدەمز، سەرپىنی كۆشتی، بۆرىن بولپ كورىلمەگەن. مەن بەیجیڭدە، ئتپتی، بۆكىل جۆڭگودا اسپاننىك ۆنەمی اشق بولۆدن، تاۆلاردىك ۆنەمی جاسل ما-ناتپەن كومكەرىلۆدن، سۆلاردىك ۆنەمی مولدىرەپ جاتۆدن، بالالاردىك ئبارىنىك تا-ماشا ەكولوگیالق ورتادا تۆرمس كەشر-ۆدن ئۆمت ەتەمەن، مۆنىك ئوزی جۆڭگو ارماننىك اسا ماڤنزدی مازمۆنی بولپ تابە-لادی".

جاسل "ۆادە"

"ورمان بولماسا، جەر شاری مەن ادامزاتتىك قاندای بولارىن ویلاۆعا دا مۆمكىن ەمەس".

باس شۆجي شي جینیڭنىك كوڭلىنده اعاش ەگپ، ورمان ئوسرۆ، مەملەكەت جەرىن جاسلداندىرۆ قزمەتی توتەنشە ما-ڭزدی ورىندا تۆرادی، اسرەسە، ەلمىز-دىك ەكولوگیالق بەرەشەگىنىك ئالی وتە مولدىعی، ورماننىك تاپشلىعی، جاسل القاپ-تىك ازدىعی، ەكولوگیانىك السزدىگی ئالی دە زور كۆشپەن شەشۆگە ئتیستی ماسەلە سا-نالدی.

ڤۆجیاننىك باتىسندعی تاۆلی وڭىرگە ورنالاسقان چاڭتیك اۆدانی كەزىندە وڭتۆس-تىكتەگی سۆ مەن توپىراقتىك زایا بولۆی ەك اۆىر وڭىرلەردىك ئبىری بولاتىن. 1985 ـ جلی چاڭتیك اۆداننداعی سۆ مەن توپىراق زایا بولعان جەر اۆدانی ئبىر میلیون 462 مىك مۆ بولپ، بۆكىل اۆدان جەر اۆداننىك 31.5%ىن یەلەدی. "تاۆ تاقىر، سۆ لاي، اتىز قۆنارسز، حالىق كەدەي" دەگەن ئسوز چاڭتیڭنىك قین جاعداین كورسەتەدی.

1999 ـ جلی 11 ـ ایدك 27 ـ كۆنی سول كەزدە ڤۆجیان ولكەلىك پارتكومنىك ورىنباسار شۆجیی، ۆاقتشا ولكە باستعی بولپ تۆرعان شي جینیپك ارنایی چاڭتیڭگە كەلدی. سۆ مەن توپىراق زایا بولعان جەر اۆدانی ئالی دە میلیون مۆدان اساتىندىعىن بىلگەندە ول قاتاك الپەتپەن سول اراداعی كادرلارعا بىلاي دەدی: "تىنباي قۆلشىنپ، ئبر تۆتاس جوسپارمەن جوبالاپ، 8 ـــ 10 جل ۆاقت جۆمساپ، مەملەكەتتىك، ولكە-نىك، قالانىك قولداۆىنا قول جەتكزىپ، مەملەكەت جەرىن وڭاۆدی، بۆقارانی باقتىقا كەنەلتۆدی ورىنداۆ كەرەك".

كوپ وتپەي، چاڭتیڭدا ەكولوگیالق باقشا قۆرىلدی، شي جینیپك ارناۆلی بىرەۆ-گە اماناتتاپ 1000 یۆان بەرپ، ەكولوگیا-لىق باقشاعا ارناپ ئبر ئتۆپ كامفورا اعا-شىن ەكتىردی.

ئبر كەزەكتی ئبر كەزەككە جالعاپ ىستەپ، تىنباي قۆلشىنپ یگەردی.

بۆگىنگی چاڭتیك تاۆی جاسل پۆلىس-پەن كومكەرىلگەن، جەمىس ـ جیدەكتىك ئیىسی اڭقعان جەرگە اینالدی. 2019 ـ جلدىك سوڭىنا دەین بۆل وڭىردە سۆ مەن توپىراق زایا بولعان جەر اۆدانی مولشەرمەن 340 مىك مۆ ازایدی، ورمانمەن كومكەرىلۆ سالسترماسی 80%تەن استی، ورمان سۆ مەن توپىراقتی ساقتاپ قالدی ئارى بایلىق توپتادی. جەرگىلىكتی بۆقارا ورمان اراسی ەكونومیكاسىن دامىتپ، تۆرمستارى بارعان ساینن شالقي ئتۆستی.

اعاش ەگپ، ورمان ئوسرپ، مەكەدە-دی جاسلداندىرۆ ـــ ۆرپاقتاردی باقتىقا كەنەلتەتىن ئس، بۆل باس شۆجي شي جینیڭنىك كوڭلىنەن توتەنشە ماڤنزدی ورىن الپ كەلەدی.

2021 ـ جلی 4 ـ ایدك 2 ـ كۆنی كوكتەم سامالی ەسپ، بار الاپ شت جاڭا تۆسكە ەندی. باس شۆجي شي جینیپك بەیجیك قالاسی چاۆیاك رایونی ۆنیۆیحدا-عی اعاش ەگۆ تۆیننە كەلپ، استاناداعی بۆقارامەن بىرگە مندەتتی اعاش ەگۆ قیملە-نا قاتىناستی.

پارتیا 18 ـ قۆرىلتایىنان بەری بۆل باس شۆجي شي جینیپك ئورتىس مندەتتی اعاش ەگۆ قیملىنا قاتىناسقان توعىزىنشی جىل ەدی. وسىناۆ كوكتەمدەردەگی "جاسل ۆادەدە"، باس شۆجي شي جینیپك ەشقاشان ۆادەسىنەن اینعان ەمەس، ئس جۆزىندىك اركەتمەن بۆكىل قوعامدی ەكولوگیالق ورتاعا ئوز ومىرىندەي مامىلە جاساۆعا جەتەكتەپ، وتاننىك بایتاق دالاسى-نىك ۆزدىكسز جاسلدانۆىنا، كورىكتەنۆىنە مۆمكىندىك جاسادی.

ماي قاراعاي، الاسا قىزىل شىلىك، قىزىل رامو، اسەم شابدالی، شەتەن، شیفۆ تاس الماسی... باس شۆجي شي جینیپك ىركەس ـ تىركەس 6 ئتۆپ كوشت ەكتی.

2021 ـ جلی جالپی حالقتىق مندەتتی اعاش ەگۆدىك ورىستەتىلگەننە 40 جىل بولدی. باس شۆجي شي جینیپك سول ارا-داعی كادر ـ بۆقاراعا مىنانی ایتتی: "40 جىلدان بەری بۆكىل ەلدەگی ئار ۆلت حالقی ئبر نیەتپەن سەلبەسپ، تىنباي قۆلشىنپ، وتاننىك بایتاق دالاسىندا جاسل ئتۆس بارعان ساین كوبەیپ، قالا مەن اۆىلدىك قونىستانۆ ورتاسی بارعان ساین كورىكتەنپ، جەر شارىندا-عی ورمان بایلىعىنىك ارتۆی ەك كوپ مەملە-كەتكە اینالدىق".

"الدىڭعىلار ەككەن اعاش كەینگىلەر-گە سایا بولۆ رۆحىن اسقاقتاتپ، كوبىرەك اعاش ەگۆ، جاقسی اعاش ەگۆ، اعاشتی ویدا-عداي باپتاپ ـ باسقارۆ كەرەك"؛

"بارلىق ادام كۆش شعارىپ، بىرتىنە-دەپ توپتاپ، كورىكتی وتانمىزدی ودان ارى كوركەیتەیىك"؛

"بۆكىل ەلدی اتتانسقا كەلتىرپ، جالپی حالىق سىكە كىرىسپ، بۆكىل قوعام بىرگە ات سالىسپ، زور كولەمدی مەملە-كەت جەرىن جاسلداندىرۆ ارەكەتىن سىشكە-رىلەي ىلگەرىلەتپ، مەملەكەت جەرىن جا-سلداندىرۆدىك ۆزدىكسز شنایی ناتیجەگە قول جەتكزۆىن ىلگەرىلەتەیىك"؛

"جالپی حالقتىك مندەتتی اعاش ەگۆىن ورىستەتۆ ـــ مەملەكەت جەرىن جا-سلداندىرۆدی ىلگەرىلەتۆدىك ئونمدی جولی، ەكولوگیالق وركەنیەت ۆستانمىن تاراتۆدىك ماڤنزدی دانەكەری"؛

...

باس شۆجي شي جینیپك تالاي رەت اعاش ەگۆ قیملىنا تالاپ قویدی.

قالىك ادام اعاش ەكسە قاۆلاعان ورمان وسەدی. بۆل كۆندەری جاسل ئتۆس ۆستانمی جۆرت جۆرەگىنە تەرەك ۆیالادی، اعاش ەگپ، ورمان ئوسرۆ داعدعا اینالدی. ۆزدىكسز زور كولەمدە مەمە-لەكەت جەرىن جاسلداندىرۆ ارەكەتىنىك ىلگەرىلەتلۆىنە ىلەسە، ەلمىزدىك ورمان بایلىعی ۆزدىكسز ارتتی، قۆمایىتتانعان، شولەیتىنگەن جەر اۆدانی ۆزدىكسز ازایپ، كلیمات وزگەرىسنە توتەپ بەرۆگە، الەمدىك ەكولوگیانی جونگە سالۆدی ىلگەرىلەتۆگە ماڤنزدی ۆلەس قوستی.

انا وزەندی ایالاۆ

2018 ـ جلی 4 ـ ایدك 24 ـ كۆنی تۆستەن كەین باس شۆجي شي جینیپك حۆبەي ولكەسی یچاك قالاسی یلیك رایونی تایپیڭشي قالاشعىنىك شۆیجیاچۆك قستاعىنا كەلدی. بۆل جەر چاڭجیاك داریاسىنىك سولتۆستىك جاعالاۆىنا ورنالاسقان، ئۆش قساك توسپاسمەن ىرگەلەس، چاڭجیاڭمەن قاناتتاس، كورىنسی كوركەم.

قستاق تۆرعىنی باس شۆجیگە بىلاي دەدی: بۆرىن داریا بویندا كیىم جۆاتىنبز. قازىر قستاقتا كىر جۆاتىن كولشىك سالىندی، ەلدىك ئبارى فوسفورسز كىر جۆۆ ۆنتاعمەن جانە كىر سابىنمەن كىر جۆاتىن بولدی، لاس سۆ شوعىرلی ئبر جاقتی ەتەلەدی، وسلاي بولعاندا تۆرمس ادەتىمەن ساناسۆعا ئارى قورشاعان ورتانی قورعاۆعا بولادی.

"باس شۆجیدىك ئبزدىك وزدىگمىزدەن چاڭجیاك سىندی انا وزەندی قورعا-عاندىعمىزدی كورپ قۆانعاندىعىن اڭعار-دىق".

انا وزەندی قورعاۆ ـــ باس شۆجي شي جینیڭنىك ەك ۆایمدایتىن ەكولوگیالق ورتا ماسەلەلەرىنىك ئبرى.

2020 ـ جلی 11 ـ ایدك 14 ـ كۆنی باس شۆجي شي جینیپك نانجیڭدە چاڭجیاك ەكونومیكالق بەلدەۆىنىك داماۆىن جاپپاي ىلگەرىلەتۆ اڭگمە ئماجلىسىن باسقارپ اشتی. بۆل باس شۆجیدىك نازاردی چاڭجیاك ەكونومیكالق بەلدەۆىن داماتۆعا شوعىرلاندىرپ اشقان 3 ـ رەتكی ارناۆلی تاقىرىپتاعی اڭگمە ئماجلىس ەدی.

2016 ـ جلی چۆڭچیڭدە اشىلعان چاڭجیاك ەكونومیكالق بەلدەۆىنىك داماۆىن ىلگەرىلەتۆ اڭگمە ماجلىسىندە باس شۆجي شي جینیپك "جاپپاي قورعاۆدی بىرگە یگەرپ، جاپپاي اشۆمەن اینالسپاۆدی" ایقىن العا قویدی.

ول كەز جاعالاۆداعی ئشنارا جەرلەر-دىك نساندارىدی جەدەل جۆرگزىپ جاتقان كەزی بولاتىن. باس شۆجي شي جینیپك "ئبر تەگەنە سۆىق سۆ شاشقاندای بولدی" دەگەن سوزبەن سۆرەتتەدی.

2018 ـ جلی ۆحاندا اشلعان چاڭجیاك ەكونومیكالق بەلدەۆىنىك داماۆىن ىشكەرد-لەي ىلگەرىلەتۆ اڭگمە ماجلىسىندە باس شۆجي شي جینیپك چاڭجیاڭىنىك ەكولوگیا-لىق ورتاسىنىك قاتاك جاعداین ایقىن كور-سەتتی ـــــ

"چاڭجیاك ورگانیزمدەرىنىك تولىقتىق كورسەتكشی ەك ناشار بولعان 'بالقسز' دارەجەگە ئتۆستی"؛

"وزەن جاعالاۆىنداعی كاسپ سالالار داماۆىنىك ەكپىنی ئبرشاما زور، لاستاۆشی زاتتاردىك شعارىلۆ نەگزگی سانی زور"؛

"چاڭجیاك جاعالاۆندا پورتتی بەتالدی یەلەپ، الباتی پایدالانۆ، یەلەپ الپ پایدالانباۆ، كوپ یەلەپ، از پایدالانۆ، ۆتمەسز پایدالانۆ سىندی ماسەلەلەر ئالی دە كورنەكتی"؛

"وزەن الابىنىك قورشاعان ورتاسىندا حاۆپ ـ قاتەر، كومەسكی كنارات كورنەكتی"؛

...

باس شۆجي شي جینیپك قاسىنا بارپپ كوردی، تەرەڭدەي ئۆڭىلدی، ۆزاقتی ویلادی.

"حیمیا ونەركاسبىنىك داریانی قورشا-ۆی" ماسەلەسی ـــ چاڭجیاك ەكولوگیالق ورتاسىنىك "ئسڭىستی دەرتی". رەتتەۆ ـ جونگە سالۆدىك ىلگەرىلەتىلۆ جاعدایی قالاي؟ باس شۆجي شي جینیپك ئوزی بارپپ كوردی.

چاڭجیاك بویندداعی شیڭفا توبىنىك یچاك جاڭا ماتەریالدار كاسپ سالاسی باق-شاسندا باس شۆجي شي جینیپك داریا بویند-داعی كەمەجایدىك ەڭىس جولىمەن ئجۆ-رپپ، داریا بویندداعی قۆرىلعىلاردی شاعۆ، كەمەجایدی قایتادان جاسىلداندىرۆ، لاس زاتتار شعارىلاتىن اۆىزدی رەتتەۆ ـ جونگە سالۆ احۆالدارىن سول جەردىك وزىندە تەكسەردی.

2 جلدان استام ۆاقتتا باقشا رایونىندا-عی اۆەلدە داریاعا جاقىن سالىنعان ئوندىرىس قۆرىلعىلارى مەن كەمەجایلار كوشرد-لىپ جانە شاعلىپ، جاعالاۆدان 950 مەتر جەر بوساتىلپ، 800 مۆدان استام جەر قایتا-رىلدی ئارى جاپپاي جاسلداندىرىلدی.

یچاڭىنىك داریا بویندداعی 134 حیمیا ونەركاسپ كاسپورىنىن جابۆدی، وزگەرتۆ-دی، كوشىرۆدی ىلگەرىلەتپ، وزىق كاسپ سالالارىن دامىتۆعا باساتیتىندىعىن دەستپ، باس شۆجي شي جینیپك بىلاي دەپ اتاپ كورسەتتی: چاڭجیاڭىنىك جاعالا-ۆندداعی لاستاۆشی كاسپورىنداردی تۆگەل كوشرۆگە بەل بایلاۆ، كاسپورىنداردی كو-شىرۆدە ادامداردی انىقتاپ، جابدىقتاردی اكەتپ، قوقسقتاردی تازالاپ، جەردی اداق-تاپ، چاڭجیاڭىنىك لاستانۆىنداعی كومەسكی كناراتتاردی ئبر جولاتا تۆبىرىنەن الاستاۆ كەرەك.

باس شۆجي شي جینیپك بىلاي دەپ باسا دارىپتەدی: جاپپاي اشۆمەن اینالسپاۆ دەگەنمىز اشۆمەن اینالسپاۆ دەگەندىك ەمەس، قایتا بۆلدىرەتىن اشۆمەن اینالسپاۆ، ەكولوگیا الدىمەن ویلاسترىلاتىن، جاسل داماۆ جولىمەن ئجۆرۆ دەگەندىك.

2020 ـ جلی 11 ـ ایدك 12 ـ كۆنی تۆستەن كەین باس شۆجي شي جینیپك چاڭجیاك جاعالاۆىنا تاعی دا كەلپ، جیاڭشۆ ولكەسی نانتۆك قالاسی ۆشان ئوڭىرىنىك بینجیاك اۆماعىندا ناقتی تەكسەرۆ جۆرگزدی.

بۆرىن وسی جاعالاۆدا شاعىن كورد-نىس اۆماعی، كونە پورت اۆماعی، كونە زاۆود اۆماعی، كونە شاعىن اۆماق ئبر ـ بەر-ىمەن تۆتاسپ جاتاتىن، بۆل ارادا تاعی سول كەزدە بۆكىل ەل بویىنشا ەك ۆلكەن یمپورتتىق كۆكرتتی جیناۆ ـ جونەلتۆ بازا-سی بار بولاتىن.

"حیمیا ونەركاسپ كاسپورىنداری جا-بلدی ما، وزگەرتىلدی مە، دەڭگەیی جوعا-رىلاتىلدی ما؟"، "كۆكىرتتی جیناۆ ـ جونەلتۆ بازاسی شىنمەن كۆشىنەن قالدىرىل-دی ما؟"، باس شۆجي قۆارلاپ سۆرادی.

"حیمیا ونەركاسپ كاسپورىنداردىنىك ئباری جابىلدی، كۆكىرتتی جیناۆ ـ جونەلتۆ بازاسىن دا بەلدی بەكەم بایلاپ وتىرپپ كۆشىنەن قالدىرىدق، باس شۆجي الاڭسز بولىڭز"، ـ دەپ جاۆاپ بەردی سول جەر-دەگی جولداستار.

سوڭعی جلداری داریا بویندداعی ولكە ـ قالالار 8 ۆلكەن ارناۆلی اركەتتی تىڭعىلىق-تی ىلگەرىلەتپ، 2020 ـ جلی نەگزگی اعاردا تۆڭعىش رەت جالپی اعار بویىنشا II تۆردەگی سۆ ساپاسی ولشەمنە جەتتی؛ بیىل داریا بویندداعی 200 مىڭنان استام با-لىقشی بالىق اۆلاۆدی توقتاتپ، جاعاعا شىقتی، چاڭجیاك الابىنىك ئتۆیندی سۆ ایدىندىندا 10 جىل بالىق اۆلاۆعا تیىم سالۆدی اتقارۆ باستالدی؛ "حیمیا ونەركاسبىنىك داریانی قورشاۆی" سىندی قیىن ماسەلە جەدەل شەشمىن تاۆپ، چاڭجیاك جاسل ەكولوگیالق ئدالزی كۆش سالا قۆرىلدی ...

چاڭجیاك سىندی انا وزەن جاڭا قاۆلاعان ومىرشەڭدىك بایقاتۆدا.

ئوزی "سۆراۆ شعاردی" جانە "تەكسەرپپ وتكزىپپ الدی"

2020 ـ جلی 4 ـ ایدك 20 ـ كۆنی، باس شۆجي شي جینیپك بەیجیڭنەن شانشىگە بارپپ قىزمەت تەكسەردی. چینلیك ـــ وسی رەتكی قىزمەت تەكسەرۆدەگی ئبرىنشی بەكەت.

تەڭز دەڭگەیىنەن 1700 مەتر بیىكتىك-تەگی یۆەلیاڭیادا تۆرپپ، چینلیڭنىك نیۆبەیلیاك شوقسىنا كوز جىبەرگەن باس شۆجي شي جینیپك تەرەك ماعنادا بىرگە جۆرگەن جاۆاپتی جولداسقا بىلاي دەدی: "چینلیڭنىك ەكولوگیالق ورتاسىن ویداعـ-داي قورعاۆ جۆڭحۆا ۆلتىنىك بایاندی كور-كەیۆىنە شنایی كەپىلدىك ەتپ، 'قوس 100 جلدىق' كۆرەس نساناسىن جۆزەگە اسرۆدا، بایاڤ-دی داماۆدی جۆزەگە اسرۆدا ایرىقشا كەلە-لی ئارى تەرەك ماڤنز الادی".

چینلیڭنىك ەكولوگیاسىن قورعاۆ ـــ باس شۆجي شي جینیپك وینان ۆنەمی شە-عارماي كەلگەن كونە ماسەلە. وسی رەت شانشیدە قىزمەت تەكسەرۆدىك ئوزی دە چینلیڭنىك ەكولوگیالق ورتاسىن قورعاۆعا مەڭزەس جۆرىلگەن ئبر رەتكی تەكسەرپپ وتكزىپپ الۆ ەدی.

چینلیك ەلمىزدەگی ماڤنزدی ەكولوگیا-لىق حاۆپىسزدىك قالتقی، حۆاڭحی، چاڭجیاك الابىنداعی ماڤنزدی سۆ قایناری، سوندای ـ اق جۆڭحۆا ۆلتىنىك اتا ـ بابا تا-مىری، جۆڭحۆا مادەنیەتىنىك ماڤنزدی سیمۆولی.

ایتىسدە، ئبراز جلدىك الدىندا كەیىر-رەۆلەر چینلیڭنىك كوركەم تاۆ، تۆنىق سۆىنا كوز تىگپ، "مەملەكەت باقشاسىن" "جەكەلىك باۆ ـ باقشاسىنا" اینالدىرپپ الۆعا ۆرىندی، بەلگىلەمەگە قایشی، زاڭعا قایشی سالىنعان توپ ـ توپ ساياجایلار چینلیك تاۆی ەتەگىندەگی جاسل القاپتی قۆرتشا كەمىرپپ، سول جەردىك ەكولوگیا-لىق ورتاسىن اۆىر دارەجەدە ئبۆلدىردی.

چینلیڭنىك ەكولوگیالق ورتاسىن قورعاۆ ئۆشىن، باس شۆجي شي جینیپك ىركەس ـ تىركەس 6 رەت ماڤنزدی نۆسقاۆ بەرپپ، بەكتۆ جازدی.

ەسكی سىرقاتتىك ئتۆبىن ئۆزۆ ئۆشىن، كۆشتی ئدارى بەرۆ كەرەك. 2018 ـ جلی 7 ـ ایدا باس شۆجي شي جینیپك 6 ـ رەت ماڤنزدی بەكتۆ جازدی: الدىمەن ساياسي تارتىپتەن باستاپ تەكسەرۆ، جونگە سالسا دا وڭالماۆ، كورىنستە بویسۆنعانسپ، كومەسكىدە قایشىلىق جاساۆ، تیىم سالسا دا ئۆزىلدی ـ كەسىلدی تیىلماۆ ماسەلەسىن تۆبە-گەیلی تەكسەرپپ ئبر جاقتی ەتۆ كەرەك.

سول ایدىك سوڭعی شەنىندە ورتالىق ارناۆلی رەتتەۆ ـ جونگە سالۆ قىزمەت گرۆپپاسىن شانشیدە تۆرۆعا جىبەردی. ار-ناۆلی رەتتەۆ ـ جونگە سالۆ اركەتىنىك ورىستەتلۆىنە ىلەسە، بەلگىلەمەگە قایشی سالىنعان 1194 ساياجاي تۆبەگەیلی رەتتەلپ ـ جونگە سالىنپ، 4557 مۆ جەر مەملەكەت مەنشگىنە قایتارىلدی.

قازىر تاۆ جاستانا سالىنپ، تۆتاسپ كەتكەن ساياجایلار كوزگە شالىنبایدی، تە-رەكتەر، قاراعایلار ئبر ـ بىرىمەن تۆتا-سپ، جاسل القاپ قالپتاسترعان، دالدالاپ تۆراتىن ساياجایلاردىك قاراسی كورىنبەیدی، چینلیك تاۆنىك ەتەگىنە دەین كورۆگە بولادی. چینلیڭنىك بۆرىنعی جم ـ جىرت كوركەم كورىنسی قایتا قالپىنا كەلدی.

ئوزی "سۆراۆ شعارىپپ"، ئوزی "تەكسەرپپ وتكزىپپ الدی". پارتیا 18 ـ قۆرىلتایىنان بەری باس شۆجي شي جینیپك ەكولوگیالق ورتانی اۆىر دارەجەدە ئبۆل-دىرۆ وقیعالارى جونىندە ماڤنزدی نۆسقاۆ بەرپپ، بەكتۆ جازىپپ، قاتاك تەكسەرپپ ئبر جاقتی ەتۆدی، بوساڭستپاي قاتاك یگەرۆدی، سوڭىنا دەین یگەرۆدی، تۆبەگەیلی شەشلىمە-ینشە استە تىنباۆدی تالاپ ەتتی.

ەلمىزدىك باتىس بولگىندەگی ماڤنز-دی ەكولوگیالق حاۆپىسزدىك قالتقی رە-تىندە، چیلیانشاننىك ئسنارا جەرىندە ەكو-لوگیانىك ئبۆلىنۆ ماسەلەسی ئبر مەزەت ەرەكشە كورىنەكتی بولدی. باس شۆجي شي جینیپك كوپ رەت ماڤنزدی نۆسقاۆ بەرپپ، باتىل رەتتەۆ ـ تۆزەتۆدی تالاپ ەتتی.

2019 ـ جلی 8 ـ ایدك 20 ـ كۆنی چیلیانشان تاۆنىك سولتۆستىك بوكتەرىندە-گی دامایىك ساحاراسندا سۆلار تولقپ، ئشوپ جایقالپ، سایگۆلكتەر قۆیعىتپ ئجۆر. گانسۆدا قىزمەت تەكسەرپپ جۆرگەن باس شۆجي شي جینیپك جۆڭگو اۆىل شار-ۆاشلىعىن دامىتۆ توبی شەكتی سەرىكتەستە-گی شاندان جلقی فەرماسی شەكتی جاۆاپ-كەرشلىك سەرىكتەستگىنە كەلپ، سول جەردە جلقی فەرماسىنىك رەفورماسی مەن داماۆىنىك جانە چیلیانشان تاۆی ەكولوگیاسە-نىك قالپىنا كەلۆ، قورعالۆ جاعداین ۆعستی.

ورتالىق العا قویعان رەتتەۆ ـ تۆزەتۆ مندەتىنىك نەگزىنەن ورىندالپ بولعاندد-عن، چیلیانشان تاۆی ەكولوگیالق ورتاسىن قالپىنا كەلترۆ جانە قورعاۆ قىزمەتىندە كە-زەڭدىك تابىسقا قول جەتكەندگىن بىلگەن سوڭ، باس شۆجي شي جینیپك: "سوڭعی جلداری چیلیانشان تاۆنىك ەكولوگیاسىن قورعاۆدا بىلقپالىقتان جونگە سالۆعا دەین زور ونمدىلىك جارىققا شقتی"، ـ دەپ تۆ-راقتاندىردی.

"دامپپ وسی كەزەڭگە جەتكەندە قاربىز شاپاعىن باسپپ الپپ تومەن قاراي سرعاناپ كەتپەي، قایتا ۆزدىكسز جوعارى ورلەپ، اسۆلاردان اسپپ، جوعارى ساپالى داماۆدی جۆزەگە اسرساق، تۆنىق سۆ، جاسل تاۆ دا باعالی بایلىققا اینالادی". زاڭعار چیلیانشان تاۆنا السىتان كوز سالعان باس شۆجي شي جینیپك جاندی تەڭۆ ارقە-لی ەكولوگیانی قورعاۆ قىزمەتىندە، ئسوز جوق، تاباندىلىقتی ساقتاۆدی، تاباندىلىقپەن ۆزدىكسز جالعاسترۆدی باسا دارىپتەدی.

جۆڭگونىك جاسل داماۆ جولىمەن بۆلجە-ماي ئجۆرۆ جانە ەكولوگیالق وركەنیەت قۆرۆ بەكمی مەن جەتىستىكتەری حالقارالىق قوعام-نىك تۆراقتاندىرۆی مەن القاۆنا بولەندی.

بىرلەسكەن مەملەكەتتەر ۆیمی قورشا-عان ورتا جوبالاۆ مەكەمەسىنىك اتقارۆشی مەڭگەرۆشسی ینگە انوسون بىلاي دەدی: "تۆنىق سۆ، جاسل تاۆ ـــ باعالی بایلىق" تانمی ادام مەن تابیعاتتىك جاراسىمدی قاتار ئومىر ئسۆرۆ ۆستانمىن شەبەرلىكپەن ئتۆسندىردی، جۆڭگو قورشاعان ورتانی قالپىنا كەلترۆدە ەرەسەن زور قۆلشىنستار جاساپ، بۆرىن لاستانعان جەردی، وزەن سۆىن جانە اسپاندی وزگەرتتی.

(شىنحۆا اگەنتتىگىنىك 7 ـ ایدىك 10 ـ كۆنی بەیجیڭنەن بەرگەن حابارى)

(باسی 1 ـ بەتتە)

گۆلدەندىرۆمەن ئونمدی ۆشتاسترۆ جاع-دایىن جانە ئشول دالانی جاسلداندىرۆ، ەگنشی ـ مالشلاردی جاقىن ماڭایدا جۆ-مستاندىرۆ، جەمىس ورمان شارۆاشلىعە-نىك ساپاسىن ئوسرپپ، ونمدىلىگىن ارتتىرۆ سیاقتی جاعدایلاردی ەگجەي ـ تەگجەیلی ۆعسىپپ، بەتپە ـ بەت وتىرپپ، باس شۆجي شي جینیپك "1 ـ شلدەدە-گی" ماڤنزدی ئسوزىنىك رۆحی جوىنىندە ۆگىت لەكسیا سویلەپ، ئار ۆلت كادر ـ بۆقاراسىن "1 ـ شلدەدەگی" ماڤنزدی ئسوزدىك رۆحىن مۆقیات ۆیرەنۆگە، دا-یەكتىلەندىرۆگە، وي ـ ساناعا ۆیالاتپ، ارەكەتتە ایگىلەپ، پارتیا تاریحىن ۆیرەنۆ تاربیەسىنىك تەرەڭدەۆىن، ناقتىلانۆىن دا-گەرىلەتۆگە، ناقتی ئس ىستەۆدە، جاقسی ئس ىستەۆدە بۆقارانىك كوڭىلىنەن شعپپ، بۆقارانىك ریزا بولۆ دارەجەسىن جوعارىلاتپپ، بۆقارانىك باقىت سەزىمىن كۆشەیتۆگە، شینجیاڭىنىك ورىنقتىلىق، داماۆ قىزمەتتەرىندە قایراتتانا ۆمتىلپپ، جاڭا جاعداي اشۆعا شابىتتاندىردی، ۆندەدی.

حوتان ایماعندا مۆشەلەر ئارقایسی اۆ-داندارداعی ونەركاسپپ باقشا رایوندارىنا بارپپ، اۆىل شارۆاشلىق قوسمشا ونمدە-رىن مانەرلەۆ، ایاق كیىم تىگۆ، جاساندی شاش جاساۆ جانە ەرەكشە ەگمشلىك، با-عمشلىق كاسپورىنداردىنان احۆال ۆعسىپپ، حوتان ایماعنىك اۆىل ـ قستاقتی گۆلدەن-دىرۆ ستراتەگیاسىن ىشكەرىلەي اتقارۆ، قالا، اۆىلداردىك توعىسا داماۆىن جەدەل ىلگەرد-لەتۆ، اۆىل شارۆاشلىعىن كاسپپ سالالاندد-رپپ دامىتۆدىك ساپاسىن ئوسرپپ، ونمدد-لىگىن جوعارىلاتۆعا جەتەكتەۆ سیاقتی جاڭ-تاردا قول جەتكزگەن ناتیجەلەرىن تۆراقتاند-دردی. نۆرلان ئابىلماجىن بىلاي دەپ اتاپ كورسەتتی: حوتان ایماعی باس شۆجي شي جینیپك شینجیاڭ قىزمەتی جوىنىندە-گی ماڤنزدی ئسوزىنىك جانە ماڤنزدی نۆس-قاۆىنىك رۆحىن باتىل دایەكتىلەندىرپپ، تیا-ناقتاندىرپپ، نازاردی ەرەكشە، باسىم كاسپپ سالاسىن دامىتۆعا شوعىرلاندىرپپ، كەدەیلىكتەن ارىلتۆدان قامال الۆ نىسانا ـ مندەتتەرىن ۆاعىندا ورىندادی. ەڭبەك-كۆش شوعىرلانعان كاسپپ سالالارىن زور كۆشپەن دامىتپپ، كاسپورىنداردىك كو-لەمدەنۆىن، كۆشەیۆىن ىلگەرىلەتپپ، شار-ۆالاردىك سول جەردە، جاقىن ماڭایدا جۆمستانىپپ، كىرىستی ۆزدىكسز ورىنقتی ارتتىرۆىنا جەتەكشىلىك ەتپپ، كەدەیلىك-تەن ارىلتۆدان قامال الۆ جەتىستىكتەرىن ۆزدىكسز بەكەمدەپپ، كەڭەیتپپ، اۆىل ـ قستاقتی گۆلدەندىرۆدی تىڭعىلىقتی ىلگەرد-لەتۆ كەرەك.

اقسۆ ایماعندا مۆشەلەر مەملەكەتتىك سازدىق باقشاسی، كوكیار ەسكەرتكىش سا-رایی، نان كاسپپ سالاسی باقشاسی، توقما ونەركاسپپ قالاشعی سیاقتىلاردی ارالا-دی. نۆرلان ئابىلماجىن بىلاي دەدی: اقسۆ ایماعی شي جینیپك ەكولوگیالق وركەنیەت یدەیاسی مەن "تۆنىق سۆ، جاسل تاۆ ـــ باعالی بایلىق" ۆستانە-مىن امالیاتتا مۆقیات ایگىلەپپ، جاسل داماۆدی زور كۆشپەن ىلگەرىلەتپپ، ەكولوگیالق بایلىق ابزالدىلىعىن ەكولوگیا-لىق كاسپپ سالاسی باسمدىعىنا اینالدد-رپپ، اۆىل ـ قستاقتی گۆلدەندىرۆدی كۆش سالا ىلگەرىلەتتی. "كوكیار رۆحىن" ۆزدىكسز زور كۆشپەن اسقاق-تاتپپ، ەكولوگیالق وركەنیەت قۆرىلد-سىن ىشكەرىلەي ىلگەرىلەتپپ، ەكولوگیا-لىق بایلىقتی ۆزدىكسز ەكولوگیالق كاسپپ سالاسىنا اینالدىرپپ، ەكولوگیا-لىق كاسپپ سالاسىن ەكولوگیالق ونم-دىلىككە اینالدىرپپ، ەكونومیكالق داماۆ مەن قورشاعان ورتانی قورعاۆدی ساید-كەستی قاتار ىلگەرىلەتۆ كەرەك.

مۆشەلەر مناداي ۆسنىس بەردی: جەرگىلىكتی دارىندىلاردی بارىنشا ىسكە قوسپپ، ئبر توپ ئوندىرىس مایتالماندا-رىن، تیجارات شەبەرلەرىن، ونەری ۆستەم ۆستالاردی، اۆىل ـ قستاق كاسىپتىك تەحنیكتەرىن، ت. ب كۆش سالا باۆلپپ، ئتیمدی ساياساتپەن جانە تۆعىرمەن قامداپ، ولاردىك ونەرلەرىن ایگىلەۆنە، ۆلەس قوسۆنا مۆمكىندىك تۆدىرپپ، اۆىل ـ قستاقتی گۆلدەندىرۆدی جاپپاي ىلگەرىلەتۆ كەرەك. اۆىل ـ قستاقتىك قورشاعان ورتا-سىن كەشەندی وڭاۆدی كۆشەیتپپ، اۆىل ـ قستاقتىك قورشاعان ورتاسىن قورعاۆعا ۆ-سىنىلم قوسۆ تەبىنىن ارتتىرپپ، اسپانی اشق، جەری جاسل، سۆی تۆنىق كوركەم شینجیاڭ قۆرۆ كەرەك.

كوزدەن كەشرۆ بارىسندا مۆشەلەر تاعی قۆربان تۆلىم ەسكەرتكىش ساراینا بارپپ پارتیا تاریحىن ۆیرەنۆ تاربیەسىن ورىستەتتی.

شینجیاڭدا تۆراتىن مەملەكەتتىك ساياسي كەڭەستىك مۆشەسی ئمۆتالپ قاسىم، ماعاۆ سەیىتقامزا، ورگۆل جاپار قا-تارلىلار كوزدەن كەشرۆگە قاتىناستی. اۆتونومیالی رایوندىق ساياسي كەڭەستىك ورىنباسار ئتوراعاسی، اقسۆ ایماقتىق پارتۆ-كومىنىك شۆجیی دوۆ ۆانگۆي، اۆتونومیا-لی رایوندىق ساياسي كەڭەستىك باس حاتشسی گاۆ جیاڭحۆاي بىرگە كوزدەن كەشردی.